

Vécsey Jenő zeneszerző és zenetörténész, az Országos Széchényi Könyvtár Zeneműtárának vezetője előkészítette négy teljes opera és az összes nyitány közreadását. A kiadás folyamata azonban nem indult el, Vécsey munkái kéziratban maradtak. Partitúráit a Magyar Tudományos Akadémia Zenetudományi Intézete őrzi. Áttekintésük alapján megállapítható volt, hogy közreadásait kizárólag az autográfokra alapozta. Számára ez annál is természetesebb volt, mivel az Erkel-operák autográfjai már a zenei gyűjtemény megalapozásakor bekerültek a Széchényi Könyvtárba, és azóta a törzsanyag egyik legértékesebb részét képezik. Operák esetében azonban a szerzői kéziratok általában nem a szerző végső akaratát rögzítik, különösen nem olyan szerzőnél, aki – mint Erkel Ferenc – operai karmesterként műveit bemutatójuk után évekig, évtizedekig vezényelte, s az előadástörténet folyamán sokat változtatott rajtuk saját elképzelése és az előadók igényei szerint. E változtatásokat a szerzői partitúra általában nem követte, nyomaikat egyedül az előadási anyagokban lehet megtalálni. Azzal, hogy a szerzői kéziratok és a színházi előadási anyagok együttesen kerültek, az Erkel-kutatás újszerű, megbízható metodikai alapokra helyezheti az operák kritikai kiadását, amely az 1990-es évek végén indult meg. Már meg is jelent az első kötet, Erkel Ferenc 1840-ben komponált 'Bátori Mária' című operájának kiadása (két részben); két fiatal kutató, Dolinszky Miklós és Szacsvay Kim Katalin munkájának eredménye.

Erkel Ferenc operáinak kritikai kiadása az elérhető források teljes körének értékelésén alapul. Különösképpen támaszkodik az operák előadási anyagára (többek között zenekari, énekkari és magánének-szólamok), melyekből a műveket a Nemzeti Színházban (az 'István király' esetében az Operaházban) bemutatták és a szerző vezényletével hosszabb-rövidebb ideig műsoron tartották. Csak így lehetséges a műveket a szerző által jóváhagyott legkésőbbi állapotukban közreadni. A partitúra főszövege magában foglalja mindazokat a szerzői vagy a szerző által jóváhagyott javításokat, teljes alakjukban fennmaradt betétszámokat és betoldásokat, amelyekkel előadásai során a mű kiegészült. A 'Bátori Mária' szólamanyagának feltárása többek között egy eddig teljesen ismeretlen, nagyszabású, magyar stílusú kettőst hozott napvilágra a két főszereplő, Bátori Mária és István herceg (Könyves Kálmán fia és örököse) között. Ez a duett majdnem húsz évvel az opera eredeti bemutatója után keletkezett, az érett Erkel 'Bánk bán'-hoz közeli stílusában. Előkerült több táncjáték is, melyeknek szerzősége bizonytalan.

A források feltárása és közzététele a nemzeti könyvtár és a Magyar Tudományos Akadémia Zenetudományi Intézete intézményes együttműködésének keretében történik. Az 'Erkel Ferenc Operái' című kritikai kiadást a két intézmény közösen jegyzi.

Tallán Tibor

Képzés a Térképtárban

Az OSZK Térképtára és az ELTE Térképtudományi Tanszéke

A harmadik évezred felsőoktatásában az ismeretek hagyományos átadása mellett egyre nagyobb jelentőségű az információszerzés technikáinak megismertetése. Az Eötvös Loránd Tudományegyetem 1953-ban alapított Térképtudományi Tanszéke a hazai felsőfokú kartográfiai oktatás egyetlen, nemzetközileg is

elismert intézménye. Az utóbbi évtizedekben a térképészet hatalmas technológiai átalakulása és az ezzel együtt járó kartográfiai paradigmaváltás a ma térképésztől magas szintű informatikai tudást követel.

A folyamatosan korszerűsödő kartográfiai képzésben ugyanakkor továbbra is központi szerepet játszik a térvonatkozású in-

formáció megjelenítése. A térképek ma is alapvető fontosságú alapanyagok, amelyeknek beszerzése és megfelelő értelmezése nélkül aligha készülhetnek megfelelő digitális kartográfiai modellek. A magyar térképészet története is bizonyítja, hogy a kartográfiai tevékenység az általános tudományos-technikai értékek mellett nemzeti célokat is szolgál, amelyek a kartográfiát a modern informatikai társadalom kultúrájának és tudományának egyre fontosabbá váló területévé avatják. A magyar térképészet a hazai föld grafikus ábrázolásának feladatát az egyre dinamikusabbá váló grafikus informatikai feladatokkal helyettesíti. A hazai felhasználók elsősorban az országra vagy annak egy részére kíváncsiak.

A térképészet helyzetének átalakulása sok tekintetben párhuzamos a könyvtár intézményének átalakulásával. A 200 éves nemzeti könyvtár folyamatos átalakulásával párhuzamosan egyre nagyobb lehetőségek nyílnak a hagyományos oktatási, illetve közművelődési feladatokban az intézmények közötti együttműködésre. Az elmúlt évek során egyre szorosabbá váló kapcsolat alakult ki az Országos Széchényi Könyvtár Térképtára és az Eötvös Loránd Tudományegyetem Térképtudományi Tanszéke között.

A Térképtár

Az Országos Széchényi Könyvtár Térképtárának legalapvetőbb feladata a magyar vonatkozású térképészeti munkák (atlaszok, térképek, birtokvázlatok, várrajzok, dombortérképek, föld- és éggömbök stb.) minél teljesebb körű gyűjtése. Itt található a leggazdagabb „Hungarica”-

gyűjtemény, amely elméletileg a Magyarországon a Föld bármely területéről készített alkotások, illetve a Magyarországról a világ bármely részén készült kiadványok összességét jelenti.

A Térképtár állományát a gróf Széchényi Ferenc által 1802-ben adományozott nagy értékű – mintegy 1400 térképből és 120 atlaszból álló – gyűjtemény alapozta meg, amely a 19. században vásárlások és további adományozások révén jelentősen gyarapodott. Hogy csak a legfontosabbakat soroljuk: gróf Illésházy István adománya (1835 – 208), Jankovich Miklós (1836 – több száz) és Horváth István (1851 – kb.

A harmadik évezred felsőoktatásában az ismeretek hagyományos átadása mellett egyre nagyobb jelentőségű az információszerezés technikáinak megismertetése. Az Eötvös Loránd Tudományegyetem 1953-ban alapított Térképtudományi Tanszéke a hazai felsőfokú kartográfiai oktatás egyetlen, nemzetközileg is elismert intézménye. Az utóbbi évtizedekben a térképészet hatalmas technológiai átalakulása és az ezzel együtt járó kartográfiai paradigmaváltás a ma térképészétől magas szintű informatikai tudást követel.

300) gyűjteményének megvétele, valamint a hazánkban élő olasz származású vízmérnök, Enea Lanfranchi ajándéka (1895 – kb. 2200 mű). Az 1920-as évek közepétől kezdve igen gazdag (kéziratok és nyomtatott) kataszteri, úrbérrendezési, földhasznosítási és katonai topográfiai térképanyag került a térképtárba a különböző, kisebb méretarányú (például egy-egy megye területét ábrázoló) tematikus

térkép mellett. Az 1940-es évek első felében az egyházi és állami iskolákból származó oktatási térképek és atlaszok gyarapították az állományt, 1945-öt követően a növekedés alapvető forrását az úgynevezett kötelezpéldányok (a kiadók által az Országos Széchényi Könyvtárhoz kötelezően és ellenszolgáltatás nélkül eljuttatandó kiadvány-példányok) képezik, amelyet az utóbbi években a szűkös anyagi források miatt csak egy-két értékesebb beszerzés – vásárlás – egészít ki.

A magyar vonatkozású térképészeti munkákon túl – különösen a 19. századi gyűjtemények révén – igen értékes kézira-

tos és nyomtatott térkép-, illetve atlasz-anyag áll a látogatók, a kutatók rendelkezésére. Az összességében közel 200 000 egységet soroló állomány tehát mint egyetemes térképtörténeti gyűjtemény is jelentős, amely a viharos magyar történelem ismeretében értékelhető igazán.

A Tanszék

Az Eötvös Loránd Tudományegyetem hazánk egyetlen olyan felsőoktatási intézménye, ahol térképész (kartográfus)-képzés folyik. Az önálló oktatási-kutatói egységként létrehozott Térképtudományi Tanszék munkatársai joggal büszkék arra, hogy az ott folyó, a képzési és kutatási területen végzett munka egyértelműen pozitív visszaigazolása az a tény, hogy a Nemzetközi Térképészeti Társulás (International Cartographical Association) minősítése szerint Tanszékünk az első három európai katedra között említettik.

A hallgatók képzése a Térképtárban

A Tanszék hallgatói első ízben a Térképtörténet kollégium keretében (2. szemeszter) találkoznak a térképtárakkal mint a történelmi térképanyag megőrzésének és feldolgozásának helyeivel. A régi térképek ismerete a térképész számára fontos szakmai ismeret, éppen ezért a tárgy kezdettől szerepel a hazai felsőfokú térképészképzés tantervében. Az általános térképtörténeti ismeretek elsajátításában alapvető jelentőségű a szemléltetés, amelynek a térképész hallgatók szempontjából igen fontos szerepe van az ábrázolási készség fejlesztésében. A magyar térképészet történetének ismerete alapkövetelmény, amelynek fontossága a térképészet nemzeti céljainak teljesítésében s így a kartográfiai gyakorlat helyességének igazolásában nyilvánul meg. Az OSZK Térképtárában tett látogatás, amely a szeminárium része, elsősorban a magyar térképészet korai történetének tárgyi emlékeivel ismerteti meg a hallgatókat, általában a Térképtár munkatársának bemutatásában. Nagyon fontos szempont, hogy az eredeti anyaggal találko-

hatnak itt a leendő kartográfusok, akiknek érdeklődését ily módon a térképkészítés háttere iránt is sikerül felkelteni. Ugyancsak kitűnő alkalom ez a találkozás arra, hogy általános tájékoztatást kapjanak a Térképtárról, különös tekintettel az ott őrzött térképanyag tematikájára, valamint a katalogizálás rendjére. (Ha lehetőségünk van rá, a látogatást az OSZK más gyűjteményeire, elsősorban a Régi Nyomtatványok Tárára is kiterjesztjük.) Általános tapasztalat, hogy a hallgatók tanulmányaik folyamán egyénileg is visszatérnek a Térképtárba, hogy gyakorlati feladataik megoldásához alapanyagot keressenek.

Éppen az önálló kutatás, információkeresés a célja a képzés utolsó évében, a 9. szemeszterben a magyar térképészet történetéhez kapcsolódó téma feldolgozásának a Kartográfiatörténet tárgy keretében. Mivel a hallgatók ekkor már diplomamunkájukon is dolgoznak, a választott témák annak kidolgozásához közvetlenül kapcsolódó, hasznos előtanulmányok. A tapasztalat szerint a hallgatók látókörét is szélesítik a történeti vizsgálatok, a Térképtár anyagában talált térképek pedig több esetben is módosítják az eredeti elképzeléseket. A hallgatók visszajelzése pozitív, a Térképtárban sok segítséget kapnak kutatásaikhoz, ugyanakkor a technikai feltételek is alkalmasabbak az elmélyült vizsgálatokra, mint a meglehetősen zsúfolt tanszéki gyűjtemény használatakor.

A 8. szemeszterben, általában rögtön az első órák valamelyikén az Atlaszkartográfia tárgyhoz kapcsolódó látogatást tesznek az Országos Széchényi Könyvtár Térképtárába a hallgatók, ahol a legjelentősebb korszakjelző atlaszok bemutatására kerül sor egészen a 20. század elejéig, s így mód nyílik az atlaszok kialakulásának és fejlődésének történeti áttekintésére. A hallgatók megismerkedhetnek az alapvető atlaszszerkesztési elvekkel és azok változásaival az időben. Egy-egy mű közvetlen tanulmányozása, kézbe vétele meghatározó élményt nyújt, és össze sem vehető egy csupán képekkel illusztrált előadás élményével. Ezen túl a szakavatott „vezetés”, a különböző korok, különböző műhelyek at-

laszainak gondosan válogatott bemutatása megalapozza a későbbi atlaszelemző órák hangulatát.

A térképész hallgatók képzésén túl a tanszék szervizoktatást nyújt több rokon tudományterület hallgatói számára is az Eötvös Loránd Tudományegyetemen belül. Az első évfolyamos földrajztanár és geográfus szakos hallgatók számára a nagy létszám miatt csak alkalmanként, általában egy szakmai kiállításához kapcsolódóan van lehetőségünk a Térképtár gyűjteményébe való betekintésre. Fontos, a tananyag részét képező téma számukra a térképekhez való hozzáférés, ahol természetesen felhívjuk a figyelmüket erre az alapvető forrásra.

A Tematikus kartográfia tárgyhoz kapcsolódóan a 7. szemeszterben a geográfus hallgatókkal rendszeresen ellátogatunk az Országos Széchényi Könyvtár Térképtárába, hogy megismerjék a forrásmunkaként, illetve különböző tematikus térképek háttértérképéül szolgáló hagyományos papírtérképeket, mint analóg adatbázisokat biztosító gyűjteményt-, illetve kultúrkincsként őrzött, de a civil felhasználók számára is hozzáférhető térképtári anyagokat. A látogatás az általános tájékoztatáson túl – könyvtárhasználat, térképtári anyagok igénybevétele – esetükben elsősorban a kutatások során igen gyakran használt kataszteri, topográfiai és más nagyméretarányú térképek, valamint különböző tudományágak szak-, illetve tematikus térképeinek megismer(tet)ését tűzi ki célul.

Az ELTE-s hallgatók képzésén túl a Térképtudományi Tanszék szervizoktatást nyújt a Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem földmérő, térinformatika szakos hallgatói számára is. Ez az oktatás a 7. szemeszterben a Kartográfiai tantárgy keretében zajlik. Ennek „ürügyén” látogatunk el az Országos Széchényi Könyvtár Térképtárába, ahol a kulturális emlékként őrzött, de a kutatók, a civil felhasználók számára is hozzáférhető térképtári anyagokat ismerhetik meg a hallgatók. Az általános tájékoztatáson túl ők is elsősorban a kataszteri, a topográfiai térképsorozatokról és más

nagyméretarányú térképekről (birtokválatokról, úrbérrendezési és földhasznosítási térképekről) kaphatnak részletesebb képet a szakmai sajátosságoknak megfelelően.

Ezek az intézménylátogatások részben a térképezés, a térképészet fejlődésének áttekintéséhez biztosítanak jó hátteret. Másrészt viszont hangsúlyt kaphat a hagyományos papírtérkép mint analóg adatbázis, illetve mint a digitális térképek forrásául szolgáló háttéranyag – az informatika oldaláról is fontos ez.

A posztgraduális képzés keretében megjelenő kapcsolat kétoldalú. Egyrészt a térképtár több munkatársa a tanszéken folytat, illetve folytatott tanulmányokat a PhD fokozat elnyerése érdekében. Másrészt, mivel a tanszék a posztgraduális képzés keretében is vállal szervizoktatást a társtudományok hallgatói számára, egy-egy térképtár-látogatásra ezzel a hallgatói körrel is sort kerítünk, hiszen a földrajz és más tudományterületek számára is sok esetben elengedhetetlen forrástérkép-bázisként jelentkezhet az intézmény, így ismerete nagyon hasznos.

A rövid áttekintésből is kiviláglik, hogy a Térképtárban tett látogatások nagy létszámú hallgatóság számára jelentenek személyes találkozást az ott őrzött térképtörténeti anyaggal. A különböző szakos hallgatók különböző tárgyak keretében foglalkoznak a térképanyaggal. Ez egyben több szempontból is bizonyítja az OSZK gyűjteményének az oktatásban való hasznosságát és hasznosíthatóságát.

Szakmai kapcsolatok

A szakmai kapcsolatok jellemző példája, hogy egy ritka térképmű, *Coronelli* 1688-ban megjelent négylapos Magyarországi térképének teljessé tétele érdekében 2001-ben *Klinghammer István*, a Tanszék vezetője (egyben egyetemünk rektora is) a Térképtárnak adományozta a térképmű hiányzó szelvényét, amely véletlenül éppen megvolt a tanszéki gyűjteményben. Így a mindkét helyen csonkán őrzött mű méltó helyen és egyidejűleg, teljes egészében ta-

nulmányozhatóvá vált. Tanszékünk munkatársa, *Török Zsolt* docens által a világon egyedülálló módon, eredeti technológiával készített hasonmás térképei a szerző ajándékként díszítik a térképtárat, a nemzet könyvtárát.

Közös kiállítások szervezése, közös pályázatok benyújtása is részét képezi az együttműködésnek. Sikeresek voltak azok a térképtörténeti tudományos előadók is, amelyekhez rendszeresen segítséget nyújtott mindkét intézmény. Ezek a munkakapcsolatok tovább mélyítik a résztvevők kollegialitását, alapjai a jövőbeni közös munkának. Sikeres az együttműködés a „Szép magyar térkép...” rendezvények szervezésében is, amelynek immár hagyományosan az Országos Széchényi Könyvtár ad otthont.

Az oktatásban, különösen a térképtörténeti oktatásban igen nagy jelentőségű a Térképtár legutóbbi kezdeményezése, amellyel a régi és ritka térképanyag egy részét máris elérhetővé teszi a távoli felhasználók számára. A Magyar Honvédség Térképészeti Intézetének technikai háttérével ugyanis mára az interneten is elérhető az a webes oldal, ahol néhány Magyarország- és Erdély-térkép digitális képe, a

különleges formátumnak köszönhetően gyorsan és rugalmas felhasználást biztosítva, letölthető a világ bármely részén a világhálózatba kötött számítógépre. Ennek a jövőbeni virtuális, képes katalógusnak kétségtelenül igen nagy lehetőségei vannak elsősorban a hazai iskolai oktatásban. A Térképtudományi Tanszék webszerverén természetesen népszerűsítjük a könyvtár kezdeményezését, ugyanakkor az egyetemi tanszék – elsődleges oktatási funkciójának megfelelően – a régi térképek értelmezésével kapcsolatosan szolgálat hasznos információkat. Így a kétféle intézmény szolgáltatása a digitális, virtuális világban éppúgy, mint a valóságban, kiegészíti, támogatja egymást.

Irodalom

A régi Magyarország és Erdély térképeinek digitális változata:

<http://www.mhtehi.gov.hu/oszk/terkepek.htm>

Magyar Térképtörténet:

<http://lazarus.elte.hu/~zoltorok/terktor/terktor.htm>

OSZK Térképtár:

<http://www.oszk.hu/gyujit/terkep.html>

ELTE Térképtudományi Tanszék:

<http://lazarus.elte.hu/hun/index.html>

Márton Máttyás – Török Zsolt

„A nemzet könyvtára – a szolgálat műhelye”

Az Országos Széchényi Könyvtár Múzeumáról

Magyarország nemzeti könyvtára a gróf Széchényi Ferenc által 1802-ben alapított és a nevét viselő Országos Széchényi Könyvtár, melynek fő feladata a magyar nyelvű és a magyar vonatkozású írott és nyomtatott szellemi termékek összegyűjtése, megőrzése és az olvasók rendelkezésére bocsátása. Minden országban csak egy nemzeti könyvtár van, illetve egyes országokban – bizonyos munkamegosztással – több könyvtár látja el ugyanezt a funkciót: egy nemzet által létrehozott szellemi javak őrzését és továbbörökítését.

A hazai fejlődés sajátossága, hogy Széchényi Ferenc magánkönyvtára, mely könyveket, kéziratokat és metszeteket tartalmazott, hamarosan tárgyi emlékeket is magába foglaló gyűjteményekkel egészült ki. Az így létrejött Magyar Nemzeti Múzeumnak szervezeti kereteit a magyar országgyűlés 1808. évi VIII. törvénye határozta meg, a könyvtár mellett egy történeti tárat és egy természeti tárat alakítva ki. E két utóbbi alapjait is Széchényi Ferenc gyűjteményei alkották: a történeti tárát Széchényi érem-gyűjteménye, a természeti